Pankovits József
Prezzolini Machiavelli-életrajza Kardos László posthumus közvetítésével

(Giuseppe Prezzolini: Vita di Nicoló Machiavelli Fiorentino)



A NÉKOSZ egykori vezető egyéniségéhez kapcsolódik e captatio benevolentiae: az 1945 utáni népi kollégista mozgalom, egy igazi kulturális forradalom jellegzetes népi vonulatának lelkéhez, a demokratikus szocializmus (és kommunizmus) – az eluralkodott közvélekedéssel szemben állítható, voltak emberek, akiknek álmaiban munkáltak efféle eszmények – meggyőződéses hívéhez, Kardos Lászlóhoz. Emléke lassan méltatlanul feledésbe megy, pedig az 1956-os felkelés baloldali megkülönböztető-jeléhez is ihletőelőkészítő módon adta nevét. A címből következően ezúttal azonban másról lesz szó: olyan kevésbé ismert oldaláról, amiről alig tudni valamicskét, nevezetesen kifinomult érzékű italianista mivoltáról, széleskörű „filosz” tájékozottságának egyik relikviájáról. Az édesapától eltérő érdeklődésű – képzőművész – leánya, Katalin arra az elhatározásra jutott, hogy a gazdag apai könyvgyűjtemény egy részét szétosztja az ELTE bölcskarának nyelvi, néprajzi és más érintett tanszékei között, eközben, a hagyatékhasznosító művelet menetében segédkezve az olasz tanszéken felfedezhettem egy unikális kincset, Giuseppe Prezzolinitől a Mondadori kiadónál 1934-ben megjelentetett Machiavelli-életrajzot, amelynek első kiadása 1927-re megy vissza. A könyv ékes bizonysága annak, hogy Kardos László szakértelemmel, alapossággal és csalhatatlan érzékkel gyűjtögette könyveit az olasz kultúra értékeiből. Minden bizonnyal egy olasz antikváriumban bukkanhatott rá, ahol megvásárolta, valószínűleg el is olvasta, de nem tudhatjuk, „menedzselte”-e valamilyen módon ezt a művet, foglalkoztatta-e a könyv hazai kiadása, propagálta-e ismerősei között. A könyv zárósorai alapján – melyekre visszatérünk - kizárom az igenlő választ, de miután másik generációhoz tartozom, Kardos Lászlót személyesen nem ismervén nem válaszolhatok teljes pontossággal ezekre a kérdésekre, ellenben kései kollegaként (ha ott túlnan megengedi e megtisztelő önelőléptető titulust) vállalom én a menedzseri feladatot és a kiadók szíves figyelmébe ajánlom Prezzolini művét, mert az 1926 táján íródott biográfia a mai olvasónak is abszolút modern hatású, politológiai gondolatokban bővelkedő, ugyanakkor szórakoztató és szellemes olvasmányt nyújthat.

Maga Prezzolini mondja szerzeményéről, hogy kevéssé népszerű írásai között ez az egyetlen, ami mint „regényesen” megírt életrajz szélesebb közönségsikert aratott, számos kiadást ért meg. A szerző mellesleg – miként Machiavellije – rendkívül ellentmondásos, ám rendkívül termékeny és alkotó kulturális fenomén volt. 1882-ben

született és száz évet élt, mialatt 1903-ban Giuseppe Papinival együtt megalapította az *Il Leonardo* folyóiratot, öt év múltán pedig szerkesztője lett a *Voce* nevűnek, mindkettő fontos szerepet játszott a korabeli olasz kulturális életben – a későbbiekben is főként kultúraszervezői, újságírói és publicisztikai tevékenysége vált maradandóvá. Hajózott és elmerült a legkülönbözőbb eszmei és politikai áramlatokban, kapcsolatokban, tekintélyét és tudását elismerték jobbról és balról egyaránt, barátjának vagy jó ismerősének tartotta őt a pályája elején újságírásban egyébként kiváló Mussolini, de ugyanígy antifasiszta körökben szintén jól csengett a neve. Machiavelli-életrajzát különben megelőzte a Ducéról 1924-ben írt hasonló műfajú munkája. Machiavellijét Párizsban – ahol az olasz kultúurintézet funkcionáriusi munkakörét látta el, jóllehet emigránsnak tekintette magát – vetette papírra abban az időszakban, amikor közeledett a firenzei titkár halálának (1527) negyedik centenáriuma (akkoriban is dívott az évfordulómániákusság). Kiadója, a Mondadori 1934-ben a következőképpen ajánlotta olvasóinak: „ez az életrajz nem teljesen és nem hidegen történeti jellegű, viszont részben szabad és fantasztikus, összességében dinamikus és élő. Ama Machiavelli ez, miként a Szerző látta őt. A könyv nyughatatlan és mozgalmas lapjain mi is látjuk őt beszélni, enni, inni, nőkhöz járni, káromkodni, ahogyan megrajzolják a kortársai, valamint sajátmaga.” Valóban a fülszövegi ajánlásnál találóbban aligha lehetne érzékeltetni a könyv egyedüli hangulatát és elevenségét, lendületes és ötletes stílusát, sokoldalú tartalmát.

Magam részéről ugyanakkor kiemelem a szerző választott alanyához méltón illeszkedő politikusi-politológusi vénáját, ami színezi és még élvezetesebbé teszi, sőt időtlen szférába helyezi az olvasmányt, amint erre már utaltunk. Egyfelől természetesen bemutatja Machiavelli pályafutását a firenzei adminisztrációban, amely ismeretesen átitatódott a megpróbáltatások keserűségével, a siker, valamint a kudarc fordulataival, másfelől képet alkot Machiavelli tudásáról és szellemiségéről, élesszemű megfigyelőképességéről, politikai lényeglátásáról, „szakemberi” minőségének színvonaláról, majd értelmezi a többjelentésű „machiavellizmus” jellegzetességét és utóéletét, mindezt átszövi korának politikumába extrapolált hangulatfestésekkel, különböző megjegyzésekkel és kommentárokkal. Ezeket nem egyszer quasi Machiavelli bőrébe bújva állította össze.

Közülük néhány példát illusztrációképpen ide applikálok. Először is a Mediciek általi kegyvesztettségének leírását. Történt, hogy Agostino di Pier Capponi és Pier Paolo Boscoli – két jócsaládból származó fiatal firenzei hivatalnok – túl sok latin irodalmat olvasva és túl sokszor Savonarolát hallgatva úgy találták, újra eljött Brutus és az Apostolok ideje, botor összeesküvést szőttek a Medici-ház ellen. Árulás és dilettantizmus folytán azonban elbuktak, kínvallatásnak vetették őket, eközben eltévesztett konspirációjukat irhájuk védelmére azzal tetézték, hogy szegény Machiavellire vallottak, akinek ‚persze, semmi köze nem volt az egészhez, elvileg és gyakorlatilag is ellenzett mindenféle obskúrus akciót, nem úgy, mint tévesen a közhelyes machiavellizmus-interpretációk a nyakába varrják a halvaszületett ötleteket is. Fizetett és tiszteletdíj nélküli írásaiban egyformán idegenkedett a kalandor konspirációktól. A Mediciek azonban hitelt adtak a rosszindulatú vallomásnak, Machiavellit eltávolították Firenzéből, más szóval száműzték onnan. Félreeső birtokára volt kénytelen visszavonulni. Sanyarú helyzetét Prezzolini „aktualizálva” az alábbi módon foglalta keretbe (a leírást tovább „aktualizálhatnánk” mondjuk az Európai

Únióra, vagy az ENSZ-re): Képzeljünk el egy alkalmazottat a Nemzetek Szövetségében, aki különben a szövetség egyik jelentéktelen államából való, ám kénytelen figyelemmel kísérni ama Anglia politikáját, amikor az nem kívánja támogatni Franciaország politikáját. Az illető beosztása másodrangú, fordító vagy titkár, de funkciójánál fogva megismeri a folyosókon vagy az ebédeken kötött alkuk és politikai tárgyalások titkait, melyek fontosabbak a hivatalos üléseken dűlőre vitt megállapodásoknál. Az illető az ebédeknél Briand közelébe kerül Stresemannt tolmácsolva, sőt együtt utazik Churchill-lel. Elvetődik Rómába, hogy Mussolininek üzenetet adjon át, megragadja az alkalmat és inkognitóban a vatikáni államtitkárral, Gasparri bíborossal találkozik, titkos jelentéseket és iratokat olvas stb. Szerencsétlenségére és a balsors sújtásaként Genfből egy ronda napon kiebrudalják az Isten háta mögé egy faluba, ahova a posta hetente egyszer érkezik, ahol a plébános a legműveltebb ember, a helyi kereskedő évente három üvegecske tintát ad el.

S a mű befejezése ugyanebben a modorban: A könyvet lezáró fejezetben (címe:„A második élete", azaz Machiavelli és Machiavelli szellemének utóélete) summázza hősével kapcsolatos eszméket és téveszméket, a politikai gondolkodás(ok)ra gyakorolt hatását. „Machiavellit gyűlölték – írta Prezzolini – félték, tagadták, tisztelték, lábbal tiporták, égették, dalolva utánozták, másolták, dicsőítették, átöltöztették, inzultálták. Volt, aki a cipőjét, a felöltőjét törölte belé, volt, aki kulcsnak használta..., Aki ölt vele, aki kortyolgatta, mint az elixirt, aki megrészegült tőle, mint a pálinkától, aki pulton árulta, mint a kocsmai bort... Sokféle Machiavelli született: a jezsuitáké, a hazafiaké, a filozófusoké, az enciklopédistáké, a protestánsoké, a katolikusoké, az irodalmároké, a cselszövőké, a hivatásos szónokoké, a házasságok bejelentőié, és végül a legismertebb: az idiótáké. Megszületett a machiavellizmus, s Machiavelli szívesen jelentette volna ki: nem voltam machiavellista. Szolgált papokat, hogy fejedelmek legyenek, szolgált hercegeket, hogy távol tartsa őket a papoktól...
Láttuk őt I. Napoleon mellett, akit olasz születésére emlékeztetett és megszervezte neki az első (olasz) nemzeti hadsereget – „aktualizálható" gondolat a 150 éves olasz egység évfordulóján –, amelyben lombardok és venétek, toszkánok és nápolyiak együtt harcoltak megbarátkozva a fegyverekkel, nem úgy, mint egykori lárvák és hullák népe... Összefogott Pisacanéval, amikor a fegyveres felkelés törvényét diktálta neki. Támogatta II. Viktor Emanuelt, amikor ambiciózusan visszautasította az Alkotmány megtagadását és Piemontra vonta az olasz egység minden reménységét. Gyakran párbeszédet folytatott Camillo Cavourral, azt sugallván neki, hogy küldjön egy piemonti dandárt a krími háborúba és nevezze Rómát Itália fővárosának... Salandrának elkészítette az Ausztriának szóló hadüzenetet, és (itt jön a passzus, ami miatt Kardos László nem javasolhatta a könyv kiadását:) elkísérte Mussolinit a Marcia su Roma-jára." A szöveg mindazonáltal nem ezzel ér véget, invenciózusan hozzácsapja még: – ami mégis lehetővé tehette volna a kiadást akár anno is – „Dopo di che..." - vagyis: „És azután..."

Az utókor előtt ismert a három pontba foglalt zseniális szkepszis kimenetele.

Giuseppe Prezzolini: ***Vita di Nicoló Machiavelli Fiorentino,*** A. Mondadori Editore, Verona, MCMXXXIV. 254 pp.